**СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ**

**КАТЕДРА „СТАТИСТИКА И ПРИЛОЖНА МАТЕМАТИКА“**

# КРЪГЛА МАСА
# С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

# СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

*Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност*

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

**ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ**

Доц. д-р Красимира Славева – Ръководител на проекта
Доц. д-р Пламен Петков – Ръководител катедра „Статистика и приложна математика“
Доц. д-р Стела Касабова
Гл. ас. д-р Ваня Ганева

**РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ**

**Председател:**
Проф. д-р Поля Ангелова

**Членове:**
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Стела Касабова
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Екатерина Тошева
Доц. д-р Атанас Атанасов

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

**ISBN 978-954-23-1892-7**

## СЪДЪРЖАНИЕ

### РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В БЪЛГАРИЯ

НЕОБХОДИМО ЛИ Е НОВО ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА – ЗАЩО, КАК И КОГА?
**Борислав Борисов, проф. дн** ..... 7

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ НА ПАЗАРА НА ТРУДА, НАСТЪПИЛИ В СЛЕДСТВИЕ ПАНДЕМИЧНАТА КРИЗИСНА ОБСТАНОВКА
**Венелин Терзиев, инж., проф., дн** ..... 15

ТРАНСПОРТНАТА СВЪРЗАНОСТ И ИНВЕСТИЦИИТЕ ВЪВ ФОКУСА НА ПЛАНОВЕТЕ ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНИТЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (ПО ПРИМЕРА НА БЕЛЕНЕ И ПОРДИМ)
**Андрей Захариев, проф. д-р, Стоян Проданов, проф. д-р, Анелия Радулова, доц. д-р, Силвия Заркова, д-р, Борислав Лазаров, докторант** ..... 32

ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПЕРИФЕРНИТЕ РАЙОНИ
**Маргарита Богданова, проф. д-р** ..... 42

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ОЦЕНКАТА НА БЕДНОСТТА В БЪЛГАРИЯ
**Поля Ангелова, проф. д-р**..... 50

ИНТЕГРИРАНОТО ПЛАНИРАНЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
**Евелина Парашкевова, доц. д-р**..... 59

ТЕРИТОРИАЛНОТО УСТРОЙСТВО НА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ
**Камен Петров, доц. д-р**..... 68

РЕГИОНАЛНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРИЯ – АЛТЕРНАТИВИ МЕЖДУ СЕВЕРА И ЮГА
**Камен Петров, доц. д-р, Радослав Костев, докторант**..... 77

АНАЛИЗ НА РАЗЛИЧИЯТА В КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
**Красимира Славева, доц. д-р**..... 85

ЛОГИСТИЧНИТЕ ВЕРИГИ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ТЕРИТОРИАЛНА КОХЕЗИЯ
**Маруся Линкова, доц. д-р, Елица Лазарова, гл. ас. д-р**..... 97

ИЗСЛЕДВАНЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ В БЪЛГАРСКАТА СИСТЕМА НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ С КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ
**Пламен Петков, доц. д-р, Елеонора Минева-Димитрова, ас. д-р**..... 105

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В ДОХОДИТЕ И АСОРТИМЕНТНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
**Симеонка Петрова, доц. д-р**..... 115

БИЗНЕС СРЕДАТА КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
**Стела Касабова, доц. д-р**..... 122

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ ЧРЕЗ ПРОМЕНИ В АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНОТО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА
**Тихомир Личев, доц. д-р, Катя Личева, доц. д-р**..... 130

ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РАЗЛИЧИЯТА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
**Христо Сирашки, доц. д-р**..... 138

ПАРТНЬОРСТВО В УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ
**Десислава Алексиева, гл. ас. д-р**..... 146

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ
**Методи Иванов, гл. ас. д-р** ..... 153

РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ И ИЗМЕРЕНИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА БПЦ
**Петкан Илиев, гл. ас, д-р**..... 161

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИЯ МЕГАПОЛИС В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ СРЕЩУ ОАЗИСИТЕ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
**Петя Василева, гл. ас. д-р**..... 173

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В НАПОЯВАНАТА ОБРАБОТВАЕМА ЗЕМЯ МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
**Радка Ненова, гл. ас. д-р**..... 181

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ
**Таня Тодорова, гл. ас. д-р** ..... 190

РЕГИОНАЛНИ АСИМЕТРИИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОЕКТИ В БЪЛГАРИЯ (2014-2020)
**Юлиян Господинов, гл. ас. д-р** ..... 197

СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДУСТРИЯТА В СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
**Явор Станев, гл. ас. д-р** ..... 205

**ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В БЪЛГАРИЯ**

ВРЪЗКАТА “УРБАНИЗАЦИЯ - ПОТРЕБНОСТИ ОТ ЗДРАВЕ И ЗДРАВОСЛОВЕН НАЧИН НА ЖИВОТ”. МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ
**Анастасия Марчева, доц. д-р** ..... 213

СЪСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ НА ПАЗАРА НА ТРУДА В ОБЛАСТ ПЛЕВЕН
**Галина Тодорова, доц. д-р** ..... 220

ОТНОСНО НЯКОИ МАКРОИКОНОМИЧЕСКА ДАННИ – ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ ИНОВАЦИОННИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
**Искра Пантелеева, доц. д-р** ..... 228

МАЩАБИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИНАНСОВИ АГРОПАЗАРИ
**Любомир Любенов, доц. д-р, Анелия Любенова, д-р** ..... 237

ОПЕРАТИВЕН КОНТРОЛИНГ ВЪВ ФИРМАТА
**Людмил Б. Кръстев, доц. д-р** ..... 247

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО СБЛИЖАВАНЕ СПОРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ СТЪЛБ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРАВА
**Маргарита Шопова, доц. д-р, Тихомир Върбанов, гл. ас. д-р, Евгени Овчинников, ас. д-р** ..... 254

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ РАЗВИТИЕ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
**Марина Николова, доц. д-р** ..... 263

„ЗА“ И „ПРОТИВ“ ДОПЪЛНЕНИЕТО НА МЕТОДИКАТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЛИНИЯТА НА БЕДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
**Николай Нинов, доц. д-р** ..... 273

БИЗНЕС СРЕДАТА И ПИВОВАРНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ
**Сергей Найденов, доц. д-р** ..... 282

СОЦИАЛНОТО НЕРАВЕНСТВО – КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА И ИЗМЕРВАНЕ
**Ваня Ганева, гл. ас. д-р** ..... 290

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В УСЛОВИЯТА НА КОВИД-19
**Емил Николов, гл. ас. д-р** ..... 298

СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ЗАСТРАХОВКА „КАРГО“ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010-2019 Г. – СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ
**Милен Митков, гл.ас. д-р** ..... 306

УВЕЛИЧАВАНЕ НЕДОСТИГА НА РАБОТНА СИЛА В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
**Милена Владимирова, гл. ас. дм** ..... 316

УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ В ЕВРОПЕЙСКАТА СОЦИАЛНА ПРОГРАМА
**Иванка Янкова, докторант** ..... 323

**ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В ЕВРОПА**

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
**Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD** ..... 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: THE VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.), Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ) ..... 336

ASSESSMENT OF ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
**Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student, Hanna Anisimova, Research Assist. PhD** ..... 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
**Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.), Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)**..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
**Vinko Lepojević, Full professor, PhD, Tadija Djukić, Full professor, PhD**..... 358

РЕГИОНАЛЬНЫЕ РАЗЛИЧИЯ ПОВЕДЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19, НА ПРИМЕРЕ МОЛДОВЫ, БОЛГАРИИ И РУМЫНИИ (MD, BG, RO)
**Эдуард Хырбу, доц. к.э.н**. ..... 366

ПОЗДРАВИТЕЛНИ АДРЕСИ..... 373

**CONTENTS**

**REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN BULGARIA**

IS A NEW TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY NEEDED – WHY, HOW AND WHEN
**Borislav Borisov, Prof. DSc**..... 7

REGIONAL DIFFERENCES ON THE LABOR MARKET AS A RESULT OF THE PANDEMIC CRISIS
**Venelin Terziev, Eng., Prof, DSc**..... 15

TRANSPORT CONNECTIONS AND INVESTMENTS IN THE FOCUS OF THE PLANS FOR INTEGRATED DEVELOPMENT OF MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA (ON THE EXAMPLE OF BELENE AND PORDIM)
**Andrey Zahariev, Prof. PhD., Stoyan Prodanov, Prof. PhD., Anelia Radulova, Assoc. Prof. PhD., Silvia Zarkova, Ph.D., Borislav Lazarov, PhD Student**..... 32

POLICIES FOR PERIPHERAL REGIONS DEVELOPMENT
**Margarita Bogdanova, Prof. PhD**..... 42

REGIONAL DIFFERENCES AND TRENDS IN EVALUATION OF POVERTY IN BULGARIA
**Polya Angelova, Prof. PhD**..... 50

INTEGRATED PLANNING AS A TOOL FOR OVERCOMING REGIONAL DIFFERENCES
**Evelina Parashkevova, Assoc. Prof. PhD**..... 59

THE TERRITORIAL ORGANIZATION OF BULGARIA AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
**Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD**..... 68

REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN BULGARIA - ALTERNATIVES BETWEEN THE NORTH AND THE SOUTH
**Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD, Radoslav Kostev, PhD Student**..... 77

ANALYSIS OF THE DIFFERENCES IN KEY INDICATORS FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF NORTH AND SOUTH BULGARIA
**Krasimira Slaveva, Assoc. Prof. PhD**..... 85

LOGISTICS CHAINS AS A TOOL FOR TERRITORIAL COHESION
**Marusya Linkova, Assoc. Prof. PhD,**
**Elitsa Lazarova, Chief. Assist. Prof. PhD** ..... 97

STUDY OF REGIONAL DIFFERENTIATION IN THE BULGARIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM WITH CLUSTER ANALYSIS
**Plamen Petkov, Assoc. Prof. PhD,**
**Eleonora Mineva-Dimitrova, Assist. Prof. PhD** ..... 105

REGIONAL DIFFERENCES IN INCOME AND ASSORTMENT CONSUMPTION OF HOUSEHOLDS IN BULGARIA
**Simeonka Petrova, Assoc. Prof. PhD** ..... 115

BUSINESS ENVIRONMENT AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
**Stela Kasabova, Assoc. Prof. PhD** ..... 122

OPPORTUNITIES FOR REDUCING REGIONAL IMBALANCES THROUGH CHANGES IN THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY
**Tihomir Lichev, Assoc. Prof. PhD, Katya Licheva, Assoc. Prof. PhD** ..... 130

PROFESSIONAL TRAINING - A KEY FACTOR FOR GET OVER THE DIFFERENCES BETWEEN NORTHERN AND SOUTH BULGARIA
**Histo Sirashki, Assoc. Prof. PhD** ..... 138

THE PARTNERSHIP IN MANAGING REGIONAL IMBALANCES
**Desislava Aleksieva, Chief. Assist. Prof. PhD**..... 146

REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN SMALL MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA: TRENDS AND PERSPECTIVES
**Metodi Ivanov, Chief. Assist. Prof. PhD** ..... 153

REGIONAL ASPECTS AND DIMENSIONS OF THE SOCIO-ECONOMIC ACTIVITY OF THE BOC
**Petkan Iliev, Chief. Assist. Prof. PhD** ..... 161

THE SOCIO-ECONOMIC MEGAPOLIS IN SOUTH BULGARIA AGAINST THE OASIS IN NORTHERN BULGARIA
**Petya Vasileva, Chief. Assist. Prof. PhD** ..... 173

REGIONAL DIFFERENCES IN IRRIGATED ARABLE LAND BETWEEN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA
**Radka Nenova, Chief. Assist. Prof. PhD**..... 181

STATISTIC MEASUREMENT OF REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITY BETWEEN BULGARIA AND ROMANIA
**Tanya Todorova, Chief. Assist. Prof. PhD** ..... 190

REGIONAL ASYMMETRES IN PROJECT MANAGEMENT IN BULGARIA (2014-2020)
**Yuliyan Gospodinov, Chief. Assist. Prof. PhD** ..... 197

COMPARATIVE ANALYSIS OF INDUSTRY IN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA.
**Yavor Stanev, Chief. Assist. Prof. PhD** ..... 205

**ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN BULGARIA**

THE "URBANIZATION – HEALTH AND HEALTHY LIFESTYLE" RELATIONSHIP. MEASUREMENT METHODS
**Anastasiya Marcheva, Assoc. Prof. PhD** ..... 213

CONDITION AND DEVELOPMENT OF THE LABOR MARKET IN PLEVEN DISTRICT
**Galina Todorova, Assoc. Prof. PhD** ..... 220

REGARDING SOME MACROECONOMIC DATA – A PREREQUISITE FOR IDENTIFYING THE INNOVATIVE OPPORTUNITIES OF THE BULGARIAN ECONOMY
**Iskra Panteleeva, Assoc. Prof. PhD** ..... 228

SCALE OF BULGARIAN AGRICULTURAL FINANCIAL MARKETS
**Lyubomir Lyubenov, Assoc. Prof. PhD Anelia Lyubenova, PhD** ..... 237

OPERATIVE CONTROLLING IN THE FIRM
**Lydmil Krastev, Assoc. Prof. PhD** ..... 247

OPPORTUNITIES FOR EVALUATING SOCIO-ECONOMIC CONVERGENCE WITHIN THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS
**Margarita Shopova, Assoc. Prof. PhD, Tihomir Varbanov, Chef Assist. Prof. PhD, Evgeni Ovchinnikov, Assist. Prof. PhD** ..... 254

PPORTUNITIES AND CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF LAND RELATIONS IN BULGARIA
**Marina Nikolova, Assoc. Prof. PhD** ..... 263

„FOR" AND „AGAINST" THE ADDITION TO THE METHODOLOGY FOR DETERMINING THE POVERTY LINE IN BULGARIA
**Nikolay Ninov, Assoc. Prof. PhD** ..... 273

THE BUSINESS ENVIRONMENT AND BREWERIES IN BULGARIA
**Sergey Naydenov, Assoc. Prof. PhD**..... 282

SOCIAL INEQUALITY – CONCEPTUAL FRAMEWORK AND MEASUREMENT
**Vanya Ganeva, Chief Assist. Prof. PhD**..... 290

CORPORATE SICIAL RESPONSIBILITY IT THE CONDITION OF COVID-19
**Emil Nikolov, Chief Assist. Prof. PhD** ..... 298

STATISTICAL STUDY OF CARGO INSURANCE IN BULGARIA FOR THE PERIOD 2010-2019 - MODERN DIMENSIONS
**Milen Mitkov, Chief Assist. Prof. PhD**..... 306

INCREASING THE LABOR SHORTAGES IN HEALTHCARE
**Milena Vladimirova, Chief Assist. Prof. MD** ..... 316

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN SOCIAL AGENDA
**Ivanka Yankova, PhD Student** ..... 323

**ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN EUROPE**

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
**Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD** ..... 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
**Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.),**
**Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ)** ..... 336

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
**Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student,**
**Hanna Anisimova, Research Assist. PhD** ..... 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
**Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.),**
**Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)**..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
**Vinko Lepojević, Full professor, PhD,**
**Tadija Djukić, Full professor, PhD** ..... 358

REGIONAL DIFFERENCES IN POPULATION BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC, AS EXEMPLIFIED BY MOLDOVA, BULGARIA AND ROMANIA (MD, BG, RO)
**Eduad Hirbu. Assoc. Prof. PhD** ..... 366

**КРЪГЛА МАСА**
**С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ**

# СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

*Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност*

**ISBN 978-954-23-1892-7**

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

# ОПЕРАТИВЕН КОНТРОЛИНГ ВЪВ ФИРМАТА

**Людмил Кръстев, доц. д-р**
Катедра „Финанси и кредит“,
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
e-mail: l.krastev@uni-svishtov.bg

***Резюме:*** *В доклада се разглеждат ключови проблеми на оперативния контролинг. Оперативният контролинг включва краткосрочното планиране във фирмата и разработването на финансовите бюджети. Контролингът е разгледан на ниво фирма, но неговите инструментите могат успешно да бъдат приложени и на макро ниво, при планиране развитието на конкретни региони. От тази гледна точка в доклада е обърнато внимание и на инструментите на контролинга, както и на контролинга като процес.*

***Ключови думи****: фирма, контролинг, оперативен контролинг, планиране, бюджети.*

*JEL: G39.*

# OPERATIVE CONTROLLING IN THE FIRM

**Lydmil Krastev, Assoc. Prof. PhD**
Department of Finance and Credit,
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
e-mail: l.krastev@uni-svishtov.bg

**Abstract:** *The role of the publication is to reveal the key function of the operative controlling in the firm. Operative controlling involves short term planning and financial budgeting. The publication reveals the controlling instruments.*

***Key words:*** *firm, operative controlling, planning, budgeting.*

***JEL:*** *G39.*

Дейността на всяка фирма е продиктувана от преследването на конкретни цели. Обикновено тези цели имат стойностни измерения и в бизнеса те се свързват с конкретен финансов резултат, завладян пазарен дял, ръст на оборота. Целите могат да имат и нестойностни измерения като излизане на нови пазари или предлагане на нов продукт. По правило целите във фирмата се формулират от мениджмънта. Стопанската

дейност на една фирма не се изчерпва единствено с формулирането на фирмените цели. Много фирми фигурират на пазара без дори да са формулирали такива. Обикновено това са фирми от малкия и среден бизнес. Те разчитат главно на изградени търговски контакти или просто на случайността при развитието на бизнеса си. Обикновено управителите на подобни фирми се задоволяват единствено с реализиране на какъвто и да е финансов резултат или казано по друг начин – съгласни са да останат на пазара щом има някаква печалба. Подобно схващане за развитието на бизнеса следва да се разглежда като погрешно. Нещо повече – мениджърите, които са оставили бизнеса си на случайността, могат да бъдат изправени пред опасността да фалират. В теорията е застъпено мнението, че успех в бизнеса може да има само тогава, когато мениджърите са наясно какво искат и как да го постигнат. Всеки друг мениджмънт се разглежда като случаен или като една обикновена реакция спрямо възникващите събития (*Дайле, 2001, с. 17*).

Контролингът като процес винаги започва с формулиране на целите. Обикновено целите са количествено дефинирани. Освен формулирането на целите, процесът включва още планиране и регулиране. Регулирането на дейността на бизнеса се свързва с предприемане на действия по отстраняване на отклоненията спрямо предначертания план (*Дайле, 2001, с. 190*). Контролингът се определя още като кръгов процес, който обхваща планирането, контрола, анализа и информационната система (*Илиев, 2011, с. 178).* Следователно важна при контролинга е обратната връзка. Тя предоставя възможността дейността на фирмата да се саморегулира спрямо предварително зададените планове, включително разработените финансово-икономически разчети.

Думата „контролинг” има американски произход като впоследствие тя е внесена и в немския език. В немската литература контролингът се разглежда като процес на овладяване на икономическата ситуация във фирмата (*Дайле, 2001, с. 11*). Често пъти контролингът във фирмата се отъждествява с контрол, което е неправилно. Липсата на ясна представа за контролинга обезсмисля неговото въвеждане във фирмата. В редица случаи контролингът се разглежда като твърде сложна управленска философия, намираща израз в по-висша форма на контрол. В теорията това се определя като основна грешка при прилагането на контролинга (*вж. Shulte, C., 1996. S. 230*). Поради неразбиране на задачите на контролинга, във фирмите се извършват допълнителни разходи, свързани с неговото организиране, които са неефективни и не водят до постигане на очакваните резултати.

В практиката в Германия са установени следните типични представи за контролинга (*Илиев, 2011, с. 171)*:

- контролингът се схваща като ранни познания и прогнози и като форма за даване на съвети на фирменото ръководство;
- той е организиран под формата на щаб към ръководството на фирмата;
- най-често прилагания стратегически инструмент на контролинга е анализът на конкурентите;
- най-често прилаганите оперативни инструменти на контролинга са системата от показатели и анализът на отклоненията.

В нашата литература контролингът се разглежда по-често в контекста на управлението, като той е насочен към координиране на общата дейност на фирмата и постигане на предварително заложените цели (*Каменов, К. и Асенов, А., 2010. с. 133)*. Контролингът се разглежда също и като концепция за развитието на фирмата. Неговата роля е да координира, планира, управлява и контролира действията на мениджмънта на фирмата, като ги адаптира спрямо промените в околната среда (*Илиев, 2011, с. 170).*

Въвеждането на контролинга във фирмата изисква ангажирането на конкретно лице или служба, която да се занимава с изпълнението на неговите задачи. Без да се влиза в подробности относно проблемите на организацията на контролинга във фирмата, е необходимо да се посочи ролята на контролера като лице, пряко ангажирано с тази дейност. Дейността на контролера във фирмата се асоциира най-близко с английската дума „to control", което означава регулиране и управление на бизнес процесите (*Дайле, 2001, с. 13*). Неговата дейност се свързва с тази на „лоцман", който с помощта на количествена информация подпомага мениджърите на функционалните отдели (отдел „Продажби", производствен отдел, отдел „Снабдяване", научно-изследователски отдел) при взимане на решения (*Дайле, 2001, с. 13*). Контролерът е длъжен задължително да подаде сигнал към мениджмънта на фирмата в случай на опасност или тогава, когато се разпада връзката между оборот, разходи и печалба (*Дайле, 2001, с. 13*).

Следва да се отбележи, че контролингът във фирмата не е нито планиране, нито анализ, нито контрол. Контролингът е по-скоро кръгов процес, който започва от фазата на планиране и завършва с контрол на постигнатите резултати и анализ на причините за възникналите отклонения. Контролингът не е планиране, но се намесва в планирането на дейността на фирмата чрез формулиране на целите. Следователно

всички вътрешнофирмени планове следва да бъдат подчинени на поставените от мениджмънта на фирмата цели. Поставеното от мениджърите на фирмата условие за 10% доходност от инвестирания капитал следва да бъде отчетено под внимание при разработването на годишния бюджет. Следователно при инвестиране на 1 млн. лева в бизнеса, мениджърите ще очакват в годишния бюджет да бъде заложена печалба не по-малка от 100 000 лева. Всеки друг бюджет, който ще осигури годишна печалба по-малка от очакваната (в случая по-малка от 100 000 лева), ще бъде разглеждан като неприемлив. Същевременно всеки бюджет, който би осигурил норма на доходност на инвестирания капитал по-висока от изискуемата, ще бъде приет от мениджърите на фирмата (*вж. Дайле, 2001, с.97-104*). Целите, заложени от мениджмънта на фирмата, не трябва да бъдат нереалистични. Те трябва да бъдат съобразени както с възможностите на фирмата, така и с тези на пазара. Следователно при разработването на алтернативните бюджети следва да се вземе под внимание както производствения капацитет на фирмата, така и особеностите на пазара, включително наличието или липсата на конкуренция. Поставянето на нереалистични цели води и до разработването на неизпълними бюджети. Това е фундаментален проблем при прилагането на контролинга във фирмата.

Контролингът не е контрол, но като процес се намесва и в контрола на дейността на фирмата. Контролингът не се изчерпва единствено с отчитане на отклоненията спрямо планираните резултати, т.е. с контрола. Като процес за него е по-важно да бъдат предприети адекватни мерки за отстраняване на причините, довели до негативни отклонения спрямо предварително заложените цели или планираните резултати. Този процес се свързва със саморегулирането на бизнеса, т.е. с адаптиране на дейността на фирмата спрямо предварително заложените цели и разработените планове. Следователно контролингът е непрекъснат верижен процес, затварящ в себе си фазите на планиране, контрол и анализ. Неговата роля е да подпомага мениджмънта на фирмата както на топ ниво (борд на директорите), така и на оперативно ниво (директори на функционални отдели) при взимане на решения. Това изисква непрекъснато да бъдат следени бизнес процесите във фирмата от фазата на планиране, до фазата на реализиране на самия план и отчитане на постигнатите резултати. Контролингът не може да бъде разглеждан като еднократен, а по скоро като многократен, непрекъснато повтарящ се процес. Условието за изпълнимост или постигане на фирмените цели не обезсмисля бъдещото приложение на контролинга

като процес във фирмата, а тъкмо обратното – мениджмънтът на фирмата трябва да е наясно, че целите са постигнати благодарение на него. Постигането на предварително заложените цели трябва да означава за мениджмънта, че основната задача на контролинга е изпълнена. От тази гледна точка мениджмънтът трябва да държи сметка и за ефективността от прилагането на контролинга във фирмата чрез отчитане както на разходите, така и на ползите от неговото въвеждане, включително на неговия принос по отношение на постигнатите резултати.

В немската литература все по-често се използват понятия от мениджмънта на фирмата като „стратегическо управление на фирмата", „стратегически маркетинг", „стратегическо управление на персонала" и „стратегически контролинг" (*Shulte, C., 1996. S. 135)*. В теорията се прави разлика между стратегическо и оперативно управление на фирмата, респективно между стратегически и оперативен контролинг. Разграничаването между стратегическо и оперативно управление дава възможност да бъдат откроени особеностите на стратегическия и оперативния контролинг.

Стратегическото управление обхваща стратегическото планиране, изграждането на система за контрол, както и формулирането на конкретна стратегия – определя се още като стратегическо планиране и стратегически контрол (*Shulte, C., 1996. S. 135)*.

Оперативното управление се свързва с най-ефективното използване на потенциала на фирмата да генерира печалба на своите собственици (*Shulte, C., 1996. S. 135)*. Оперативното управление се свързва по-скоро с разработването на оперативните планове, които са подчинени на краткосрочните цели. Обикновено това са цели, ориентирани към постигането на определен резултат в рамките на годината – целева печалба, целева възвращаемост от инвестирания капитал, целева рентабилност на приходите от продажби и др. Оперативните планове - на продажбите, на приходите и разходите, производствен план, следва да бъдат съобразени с краткосрочните цели във фирмата. Тези цели се формулират от топ мениджмънта - борд на директорите, като лица пряко ангажирани с управлението. Тези цели обаче са в унисон и с интересите на акционерите или собствениците във фирмата. Възможно е целта в рамките на годината да бъде само една. Подобен подход от страната на мениджмънта на фирмата е правилен, защото дава възможността да бъде избегнат конфликт между поставените цели. От друга страна формулирането на конкретна цел дава възможността да бъдат откроени конкретните ангажименти на мениджърите на оперативно

ниво. При изпълнението на краткосрочната цел обикновено се прилага децентрализиран подход. Това означава, че на оперативно ниво ръководителите на функционалните отдели също са ангажирани с изпълнението на главната цел чрез поставянето на конкретни задачи. Ако целта е постигане на 10% доходност от инвестирания капитал, всеки един от ръководителите на функционалните отдели във фирмата ще бъде натоварен с изпълнението на конкретни задачи, за да бъде постигната посочената целева доходност.

Стратегическият контролинг има отношение към стратегическото управление на фирмата. Неговите задачи са свързани по-скоро с изпълнението на стратегическите (дългосрочните) планове във фирмата.

Оперативният контролинг се свързва с разработването и изпълнението на краткосрочните планове във фирмата. Краткосрочните планове във фирмата намират израз в разработването на фирмените бюджети – на приходите и разходите, на продажбите, прогноза за движението на паричните потоци и др. Целите, заложени в тези планове - също са краткосрочни. Обикновено целевият хоризонт е година или по-кратък. Ролята на оперативния контролинг е да бъдат постигнати краткосрочните цели във фирмата. Тези цели следва да бъдат заложени още при разработването на оперативните планове във фирмата.

В обобщение на всичко посочено по-горе могат да бъдат изведени и основните проблемни области (сфери) на оперативния контролинг във фирмата. Контролингът като процес има отношение към:

- разработването на финансово-икономическите разчети (бюджети) и вътрешно-фирменото планиране;
- отчитането на постигнатите резултати;
- установяването на отклоненията спрямо очакваните резултати (контрол) и причините за тяхното възникване (анализ);
- събиране на количествена информация чрез изграждане на информационна система, която да обвързва дейността на всички функционални отдели във фирмата;
- информиране на мениджмънта за фактическото състояние във фирмата и предприемането на нужните действия за регулиране на дейността спрямо желаното състояние.

Ролята на контролинга е не да влиза в конфликт с функционалните отдели във фирмата, а да координира тяхната дейност, така че

фирмените цели да бъдат постигнати. От тази гледна точка контролингът не е нито планиране, нито контрол на дейността на фирмата. Той е по-скоро свързващото звено между функционалните отдели във фирмата, което координира и направлява тяхната дейност съобразно изпълнението на поставените цели.

**ЛИТЕРАТУРА**

Дайле, А. (2001). *Практика контролинга*. Москва: Финансы и статистика.

Илиев, Б. (2011). *Адаптивен мениджмънт в застраховането*. Библиотека „Стопански свят“, кн. 109.

Каменов, К. & Асенов, А. (2010). *Контролинг.* В. Търново: АБАГАР.

Shulte, C. (1996). *Lexicon des Controlling*. R. Oldenbourg Verlag.